

Tarrawarra Abbey
659 Healesville Road
Yarra Glen, Vic., 3775

24 April 1998

Beste deelnemer.

We zijn nu halverwege onze bezinning over de cisterciënzerhervorming:

We hebben de geschiedenis bestudeerd, de grote persoonlijkheden en de documenten. Het wordt nu tijd om meer systematisch te beginnen nadenken omtrent 'waarden'.

U zult ondervinden, naarmate we vooruitgaan, dat het nodig zal zijn regelmatig terug te keren naar het materiaal dat we pas afgesloten (voltooid) hebben. Langs de andere kant zullen vele vragen, die we de volgende maanden rechtstreeks zullen behandelen, reeds aan bod gekomen zijn in ons historisch overzicht en onze lectuur van de tekstbronnen. Heb a.u.b. geduld bij deze herhalingen, ze zijn bedoeld om u te helpen een globaal zicht op de zaak te krijgen, liever dan kennis te maken met een aantal losstaande feiten.

Het blijft ook belangrijk dat het materiaal dat hier verspreid wordt aangepast wordt aan ieders niveau, volgens uw noden en mogelijkheden, naargelang streek of cultuur, gemeenschappen, individuele monniken en monialen.

Echte assimilatie en vooruitgang gebeurt vaak maar doorheen het (noeste) werk van aanpassing.

Dank voor uw blijvende steun gedurende dit jubileumjaar.

Br. Michael Casey

EXORDIUM

UNIT VIJF

LECTUUR VAN

HET LIEFDECHARTER

Lectuur van het Liefdecharter

Zij die de fundamenten legden van de Orde stonden voor dit probleem;
Hoe kunnen wij verzekeren dat lokale gemeenschappen het verlangde niveau
Van trouw aan de Regel van Benedictus behouden, zónderde plaatselijke
Autonomie te verminderen?
Liefdecharter (Carta Caritatis) geeft hierop antwoord te verminderen?

Doelstellingen:

- a) Met aandacht de éérste versie ('prior') van het Liefdecharter lezen in de historische context.
- b) De groei van het document proberen te begrijpen en waarderen in het licht van zijn en dit toepassen op de hedendaagse situatie.
- c) Bewustworden van het constitutionele inzicht uitgedrukt in het Charter en vertrouwd raken met de inhoud.

Lectuur van het *LIEFDECHARTER*

Ten tijde van de stichting van het Nieuw Klooster werd de monastieke wereld gedomineerd door Cluny, een grote abdij die teerde op een 'koninkrijk' van kleinere kloosters, die allemaal onder haar direct gezag bleven. Een aanzienlijk inkomen stroomde binnen uit deze afhankelijke huizen, met als gevolg dat Cluny uitzonderlijk rijk werd.

Bernardus noteerde als een paradox: 'Om één of andere duistere reden is het zo, dat hoe rijker een bepaalde plaats lijkt te zijn, hoe vlugger de offergaven binnenstromen' (Apo 28). Molesme ging dezelfde weg op, maar op kleinere schaal.

Omdat de Stichters het ernstig meenden met armoede en monastieke soberheid, moest er een systeem gevonden worden waardoor kloosters zich konden verenigen, om zo de tucht (discipline) nauwgezet te behouden zonder daarbij nochtans alle macht en middelen te centraliseren in de abt van een centraal klooster. De oplossing die abt Stephanus voorstelde was de volgende: elk klooster zou zijn eigen abt hebben én zijn onafhankelijkheid behouden; indien er sprake was van het delen van bezit dan moest dit gebeuren op vrijwillige basis én in geval van een reële nood, en niet door een systeem van belastingen. De noodzakelijke waakzaamheid en het onderhouden van de tucht moest men bereiken doorheen het onderhouden van een pastorale (vriendschaps)band tussen moederhuis en dochter (filiatie), door jaarlijkse visitatie en de wettelijke en rechterlijke functies van het Generaal Kapittel. En tenslotte, in het geval dat Cîteaux zélf lauw zou worden, kon gedacht worden aan een tussenkomst vanuit de basis!

Het verhoopte resultaat van heel deze opzet was, behalve een maatregel van supervisie, dat elk klooster op een relatief kleine schaal zou bestaan, voldoende om het leven te kunnen leiden waarvoor men monnik geworden was.

Deze besluiten waren terug te vinden in het 'Liefdecharter', de fundamentele constitutie-tekst van de Orde. Deze tekst is minder aangenaam (sappig) om te lezen dan het 'Exordium Parvum' (Klein Exordium), maar hij blijft belangrijk omdat hij de ruggegraat vormt waarop het huidige cisterciënzerleven is gebouwd.

! Elk klooster geniet het voordeel van lokale autonomie - zoals de H. Benedictus het ook voorzag - en dus de mogelijkheid om creatief antwoord te geven op concrete plaatselijke omstandigheden.

! Tegelijk wordt ieder klooster beschermd (via pastoraal toezicht en supervisie) tegen mogelijke misbruiken van de lokale autonomie, zoals verlies aan visie, lauwheid en misbruik van gezag.

Welke versie van het Liefdecharter gebruiken wij nu als basistekst voor deze nota's?

De Prior Charter of Charity (CCI)

De wording(sgeschiedenis) van het Liedecharter

(In dit stadium is het wenselijk sommige gedeelten van Unit 3 nog eens door te nemen).

a) Pre-cisterciënzer modellen

In Unit 2C hadden wij het erover, hoe Stephanus misschien op de hoogte is geweest van de wijze waarop Vallombrosa omging met de spanning tussen lokale autonomie en centrale supervisie. Twee andere documenten van Molesme hebben misschien ook bijgedragen tot de evolutie van deze gedachte: nl. de *'Abbatiae Alpensis creatio'* (De verheffing van Aulps tot abdij) en de *'Concordia Molismensis'* (De overeenkomst tussen Molesme, Aulps en Balerne). Deze beide documenten zijn vertaald in 'Primitieve Bronnen 1 en 2' van deze Unit.

De twee documenten uit het archief van Molesme illustreren de belangrijkste bekommernissen van het *Liefdescharter*:

- ! Het behoud van de monastieke tucht door de strikte onderhouding van de Regel van de h. Benedictus,
en
- ! de regeling van de relaties tussen de kloosters, om zo te zorgen voor een mogelijkheid van supervisie, én om onenigheid te voorkomen.

Vele zinsneden uit deze twee teksten zullen terugkeren in het *Liefdecharter*. Het is niet onwaarschijnlijk dat hier en daar wat geleend werd.

b) Het 'Charter van Liefde en Eensgezindheid' van 1114

Dit is het document vermeld in het stichtingscharter van Pontigny. Sommigen suggereren dat het oorspronkelijk materiaal bevatte dat gelijk op CC 1-3: geschreven in de éérste persoon meervoud en in een stijl die dicht aanleunt bij de Bijbel en de Regel van Benedictus.

Liefde is de motivatie (inspiratie) voor het afzien van materiële eisen naar de stichtingen toe, terwijl men toch het recht behoudt op pastoraal toezicht.

De eenheid wordt uitgedrukt door het aanvaarden van de interpretatie van Regel zoals in het Nieuw Klooster gebeurt, en door het volgen van de herziene liturgische gebruiken en boeken die dáár van kracht zijn.

Deze drie hoofdstukken bevatten een spirituele ondertoon, hun bedoeling wordt helder geformuleerd in de laatste zin: 'zodat er geen onderscheid bestaat in onze levenswandel, maar (dat wij) leven in éénzelfde liefde, onder éénzelfde Regel en volgens dezelfde soort gebruiken' (CC 3,2).

c) Het Prior Charter of Charity: 1119-1152

Zoals we reeds in Unit 3 gezien hebben, werd er een wettelijk document opgesteld en ter goedkeuring onderworpen aan (paus) Callixtus II in 1119. Deze tekst was ongetwijfeld korter dan deze die we nu kennen als het *Prior Charter of Charity*. In aanvulling op de primitieve tekst werden verdere hoofdstukken toegevoegd om bepaalde kwesties op te lossen en te reageren op nieuwe situaties. Onder de specialisten is er geen volledige overeenstemming over de vraag of de tekst, die in 1119 bekrachtigd werd, het *Prior Charter of Charity* was of een

(hypothetisch!) oudere of tussentijdse versie. Maar misschien doet het er niet toe! Het *Charter of Charity*, zoals het in de praktijk fungeerde, leek meer op een computertekst dan op de tien geboden, eens en voor altijd op stenen tafelen gebeiteld: het werd voortdurend aangevuld, geïnterpreteerd en herwerkt, om het te maken tot een werkbaar instrument in het bestuur van een zich uitbreidende Orde. Tegen de tijd van de cisterciënzerpaus Eugenius III vroegen gewijzigde omstandigheden om zodanige aanpassingen, dat een nieuwe bekrachtiging gevraagd en ook verkregen werd.

d: het Posterior Charter of Charity 1165-1173

Het *Posterior Charter of Charity* trekt de lijn van het eerste verder door, maar integreert verdere veranderingen, afkomstig van het Generaal Kapittel, alsook materiaal uit pauselijke teksten. De belangrijkste daarvan zullen we later in deze Unit bestuderen.

Het is deze tekst van het *Posterior Charter of Charity* die als uiteindelijke versie van de wetgevende tekst aanvaard werd.

e) Samenvatting: er zit een lijn in de veranderingen.

Naarmate het *Liefdecharter* evolueerde zien we een voortschrijdende beweging weg van de spirituele en broederlijke toon van het eerste document, naar steeds grotere wettelijke precisie, misschien veroorzaakt door een algemeen verhoogde graad van canonisch bewustzijn in de kerk, dat al duidelijk was bij de publikatie van Gratianus' *Decretalen* in 1140, en dat later een hoogtepunt zou bereiken onder het pontificaat van Innocentius III (1198-1216). Een stuk van het idealisme van de begintijd was door de feiten zelf reeds uitgehold.

De afvalligheid van Arnoldus van Morimond (1124) bracht de mogelijkheid aan het licht, dat zelfs abten ernstig in de fout konden gaan. Tengevolge daarvan werden maatregelen voorzien om te kunnen reageren tegen misstappen van abten (CC 7.2). Daarbij komt nog dat sommige abten geneigd waren om een berisping te ontlopen door afwezig te blijven op het Generaal Kapittel: daarom werd de deelname verplicht en de redenen voor afwezigheid werden steeds meer ingeperkt en afgelijnd (CC 8.4). Het geval van abt Guy, de desastreuze opvolger van Stephanus in Cîteaux (1134), toonde aan dat het onwijs was te veronderstellen dat de abt van het Moederklooster noodzakelijkerwijze de waarden van de Orde hoog zou houden. Daarom werd het gezag steeds meer verlegd van de abt van Cîteaux naar het Generaal Kapittel, en werden bepaalde structuren uitgedokterd om hem eventueel te kunnen afzetten (CC 9.6). De collegiale term 'co- (mede-)abt' begon in bepaalde contexten opgang te maken. Stichtingen van stichtingen vroegen om een ruimere juridische structuur (CC 8.2), maar de mogelijkheid van ondergroeperingen, parallel met de filiatie-lijn, werd met argwaan bekeken (CC 8.3). Het zich beroepen op de plaatselijke bisschop werd meer en meer afgeremd. De ervaring van hongersnood en andere moeilijkheden verplichtte tot het nadenken over (vormen van) wederzijdse ondersteuning (CC 7.4). Naarmate de jaren hun tol eisten aan abten, moesten maatregelen genomen worden om de vacante ambten in te vullen, inclusief dat van de abt van Cîteaux (CC 11). Met de aanvullingen van de verschillende statuten van de Generale Kapittels krijgen we de indruk van een organisatie die zich realistisch aanpast aan gewijzigde omstandigheden, en die probeert om haar oorspronkelijk karakter te bewaren door een verfijning van de rechtspraak.

Uit het 'Exordium Cistercii' 2.11-12

Meer nog, vanaf het eerste begin, toen de nieuwe aanplanting was begonnen te bloeien met nieuwe loten, had de eerbiedwaardige abt Stephanus, met een heldere waakzame scherpzinnigheid, op voorhand in een document van bewonderenswaardige onderscheiding voorzien, als een soort snoeimes, om (namelijk) de aankomende scheuten van schisma (scheuring) weg te snijden, die bij hun groei tegelijk ook de bloeiende vruchten van onderlinge vrede zouden (kunnen) verstikken. Daarom wenste hij dit document de passende naam te geven van 'Liefde-charter', omdat elk artikel ervan 'geurt' naar wat eigen is aan de liefde, zodat eigenlijk in al deze hoofdstukken niets anders nagestreefd wordt dan dit éne: 'Zorgt dat gij niemand iets schuldig zijt, uw enige schuld blijve de onderlinge liefde' (Rom 13,8).

Latijnse tekst én Franse vertaling in 'Citeaux. Documents primitifs', Comment. Cist. 1988, p p 116-117).

2. 'AANDACHTIGE LEZING VAN HET 'EERSTE (PRIOR) LIEFDECHARTER'

(In dit stadium is het goed nog eens wat materiaal uit Unit 4, deel 5 te herlezen.)

a) De Proloog

Deze inleiding werd waarschijnlijk toegevoegd met het oog op de goedkeuring in 1152. Als aanleiding (oorsprong) van *het Liefdecharter* wordt gegeven de noodzaak van een basis-wetgevende tekst, waaraan de plaatselijke bisschop bereid moet zijn zijn goedkeuring te geven voordat een nieuwe stichting in zijn bisdom kan gebeuren. Hierachter zit het verlangen om (vooral) de vrede te bewaren, waarschijnlijk in de veronderstelling dat de kwaliteit van het monastieke leven vermindert in een sfeer van conflicten en processen. Positiever gezegd roept het het thema op van **eensgezindheid (unanimiteit)**. (Zie hiervoor Unit 7). Men drukt de hoop uit dat de monniken, in de kloosters verspreid over de hele wereld, alhoewel lichamelijk gescheiden toch 'geestelijk op onverbreekelijke wijze aan elkaar zouden worden gesmeed': '*animis indissolubiliter conglutinentur*', hetzelfde gevoel dat ook in het stichtingscharter van La Ferté wordt uitgedrukt: 'gescheiden naar het lichaam maar niet naar de ziel'. Het sterkste bewijs dat de orde gebouwd is op liefde, is het feit dat de nieuwe stichtingen financieel onafhankelijk gelaten worden en nogal gelijk(waardig): zij worden geen winstgevende bijhuizen die bestaan in functie van het moederhuis!

! Let op de uitdrukking in vers 2: 'de heer abt Stephanus en zijn broeders bepaalden dat..'. Het werkwoord is in het meervoud, daaruit blijkt dat de beslissing door velen gebeurde.

Zie ook de volgende teksten:

- a) Klein Exordium (Exordium Parvum, EP) 15.2: 'Alsdan bepaalden de voormelde abt (= Albericus) en zijn broeders eenparig dat..'
- b) EP 17.4: 'In Stephanus' tijd kwamen de broeders en hun abt overeen om te verbieden.'
- c) Voorwoord op de 'Bijbel van Stephanus Harding': 'Op gezag van God en van onze

gemeenschap..'

d) Voorwoord op het Hymnarium (Hymnenboek): 'Door het gemeenschappelijk advies en de goedkeuring van onze broeders hebben wij beslist.. Daarom, op gezag van God en van onszelf..'

e) Stichtingscharter van La Ferté: 'Het behaagde (aan) de abt van deze plaats, genaamd Stephanus, én aan de broeders, om een andere plaats te zoeken..'

Welke conclusies kan je trekken uit zo'n teksten m.b.t. de besluitvorming in het Nieuw Klooster? Zijn deze teksten eenvoudigweg een overschildering van een autocratische realiteit of was er effectief een bepaalde mate van consultatie en collegialiteit?

b) Hoofdstukken 1 tot 3: de primitieve kern

Hoofdstuk 1 begint met een verwijzing naar RB 61.10 en misschien ook naar Lucas 17,10. Stephanus' gedachtengang is waarschijnlijk achterste voren gepresenteerd. Waarschijnlijk was zijn grootste zorg te vermijden dat de monniken, uitgezonden naar de nieuwe stichtingen en daardoor 'lichamelijk van elkaar gescheiden' daarin een voorwendsel zouden vinden tot afzwakking van de hervormde observantie die door Citeaux werd gevolgd. Daarom behield hij voor zichzelf de plicht tot pastorale supervisie en - dat is zeker inbegrepen - het recht om correcties aan te brengen indien de nieuwgestichte kloosters zouden afwijken van het ideaal, hoe weinig ook. En om de opwerping te ontzenuwen dat hij dit alleen maar doet om beslag te kunnen leggen op hun geld, laat hij zijn principieusverklaring voôrafgaan door een duidelijke bekentenis dat hij geen enkele slechte bedoeling heeft met hun tijdelijke bezittingen.

CC 4.5

De abt van het Nieuw Klooster moet er zich voor hoeden wát dan ook te doen of te bevelen of te handelen betreffende het tijdelijke van die plaats waar hij komt, tégen de wil van de abt en de broeders

- ! Let op de menselijke en monastieke toon van hoofdstuk 1, waarschijnlijk bedoeld om de goodwill (welwillendheid) van de lezers te winnen. De auteur schrijft niet als wetgever, maar als monnik.
- ! Het belang van de waarde van de armoede wordt opnieuw beklemtoond.
- ! De plaats van de Regel van Benedictus in de denkwijze van de eerste Cisterciënzers wordt in dit hoofdstuk overvloedig aangetoond.

Hoofdstuk 2 formuleert het principe dat de nieuwe stichtingen de cisterciënzer- interpretatie van de Regel van Benedictus moeten volgen, zowel in de interpretatie als in de concrete praktijk. In dit stadium worden de middelen waarmee deze eensgezindheid tot stand moet komen nog niet nader bepaald. Het ideaal is: het grondbeginsel van het continue gezag van

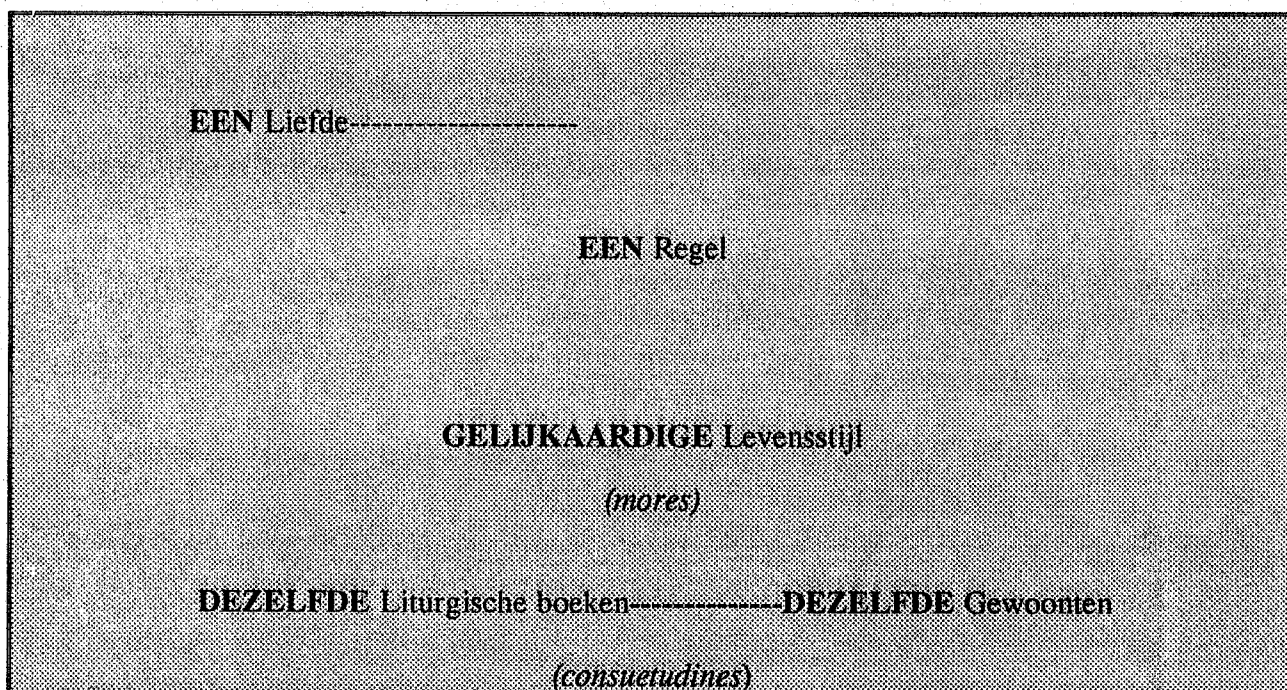
vader-abt over zijn dochterhuis, én van het gezag van het Generaal Kapittel om tussen te komen indien er problemen zijn.

Hoofdstuk 3 handelt over het bewaren en propageren van de liturgische hervormingen die 'met veel inspanning' en 'met zoveel zweet' in het 'Nieuw Klooster uitgewerkt werden: de hymnen, de Misgezangen en misschien ook de verbeterde Bijbel. De aangegeven reden is: het voordeel van dezelfde gebruiken, omdat monniken vaak van het éne naar het andere klooster gaan (!). Achter deze opvallende verantwoording zit waarschijnlijk het verlangen om de authentieke teksten, in Citeaux gerealiseerd, zo maximaal mogelijk te laten circuleren en verspreiden.

Het hoofdstuk eindigt met een principeverklaring: '..zodat in onze handelingen geen verscheidenheid bestaat, maar dat wij leven in één liefde en één Regel, en volgens gelijkaardige gebruiken'.

! Wij zullen in Unit 9 een aantal wisselvalligheden bestuderen uit de oudste liturgische geschiedenis van de Orde.

! Let op de verschillende benamingen om de eensgezindheid aan te duiden. Ook al is er (slechts) één Liefde, één Regel en één Orde waarbinnen allen dezelfde liturgische teksten en gewoonten volgen, toch wordt de levensstijl in de verschillende kloosters niet 'één' of 'dezelfde' genoemd maar 'gelijkaardig'. Het woord 'uniform - éénvormig' wordt hier niet gebruikt.

Moderne opvattingen over 'eenheid' hebben de neiging om te reduceren: ze houden een afzwakking in van de véélheid door de eliminatie van alternatieven. Een oudere opvatting over eenheid bestaat hierin dat het een kracht is die werkelijkheden - die van nature verschillend zijn - toch bij elkaar houdt ('conglutinare'). Eenheid bracht verschillen tot harmonie, en werd niet beschouwd als onverenigbaar met pluraliteit.

Een goed voorbeeld hiervan kunnen we vinden in Bernardus' preek *'De diversis'* 42.4, waar 'dezelfde levenswijze' (*unius moris*) beschreven wordt onder véle onherleidbare vorm(geving)en. Wanneer wij (dus) vandaag middeleeuwse teksten over eenheid lezen, dan moeten we vermijden om onze moderne, versmálde vooropstellingen daarop te projecteren.

c) Hoofdstukken 4 tot 7: de basisstructuren van de Orde

Hoofdstuk 4 heeft een ronkende titel 'De verhouding (het algemene statuut) tussen de abdijen', de inhoud is nochtans maar dunnetjes.

i. De abt van Citeaux krijgt de ereplaats in de andere kloosters die hij bezoekt, behalve dat hij gewoon méé-eet in de gezamenlijke refter i.p.v. met de gasten. De aangegeven reden, nl 'voor het behoud van de goede orde', gaat nauwelijks op, omdat het de gewoónte was dat de abt met de gasten at (cf RB 56 en *'Ecclesiastica Officia'* 109). De refter van de monniken behoorde tot het terrein van de prior!

ii. Dezelfde hoffelijkheid wordt aan álle abten van onze Orde betoond. Deze zorg voor de éérste plaats, net als zovele andere kleinigheden, is iets wat op zichzelf niet belangrijk is, maar wel mogelijk ongemak en wrevél kan veroorzaken. Door de gevallen van voorrang duidelijk af te bakenen worden moeilijkheden op voorhand vermeden.

iii. Enkel de plaatselijke abt kan tot de professie toelaten en novicen zegenen, ook al is de vader-abt (= pater-immediatus) of de abt van Citeaux aanwezig. In de *éérste versie van het Liefdecharter* werd de professie van novicen als een geldige reden beschouwd voor een abt om afwezig te blijven van het Generaal Kapittel (CC 8.4). Deze concessie werd in de *Posterior Charter of Charity* geschrapt.

iv. De abt van Citeaux heeft geen recht om tussen te komen in het gewone bestuur van andere kloosters, tenzij er misbruiken zijn tegen de Regel of de Statuten van de Orde. In dat geval 'moet hij er zich liefdevol op toeleggen (*'studeat'*) om' correcties aan te brengen - dus hij moet de zaak echt bestuderen en niet reageren vanuit eerste indrukken - en dit met het advies van de plaatselijke abt en ook, als hij in huis is, in zijn aanwezigheid. De waardigheid van een autonome gemeenschap vereist dat de plaatselijke abt niet nodeloos in eigen gemeenschap opzij geschoven wordt door de bezoekende abt.

De *posterior Charter of Charity* voegt hier nog een scherpe paragraaf aan toe, gebaseerd op de *'Bevestigingsacte'* van (paus) Eugenius III: 'Dat geen onzer kerken noch een persoon van onze Orde het wáge een privilege strijdig met de algemene wetten derzelfde Orde te vragen van om 't even wie, noch dergelijk privilege, hoe dan ook verkregen, te behouden'.

Hoofdstuk 5 legt op, minstens één maal per jaar op bezoek te gaan om te zien hoe alles verloopt. Dit vaderlijk 'bezoek' werd later een reguliere 'visitatie' met de publicatie van het statuut *'Over de vorm van de Visit.'* Meer frekwente bezoeken werden meer en meer gezien als reden tot feestelijkheden.

